

Poesia i llibertat

Fa uns quants anys es va parlar molt d'un tema que ara sembla oblidat: la fi de la història. I si ara no se'n parla és probablement perquè hi ha el sentiment de tenir-la massa a prop. Tot fa pensar, en efecte, que la història, i amb ella potser tota la vida social genuïna, ha de presentar ben aviat un encefalograma pla. Es diria que el planeta ha quedat petit, i que una mena se sopa llefiscosa comença a cobrir-ho tot.

Si considerem això que en diem genèricament art, observem que tendeix a convertir-se en una indústria més, amb els seus estudis de mercat i amb les seves marques i llançaments. Les petites onades de revolta són perfectament assumibles per la sopa.

En aquest ambient, la poesia es presenta com un cas una mica especial, que li ve del fet de tenir una importància social del tot irrisòria. Cosa que provoca que la indústria se'n desentengui, o quasi. Així sembla que hauria de ser un àmbit on haurien de perdurar algunes romanalles de la llibertat. Però resulta que la poesia té un prestigi indiscutible, i això fa que la realitat sigui ben diferent.

Demano excuses ara per parlar de vegades de forma i contingut, una distinció no gens correcta. S'ha d'entendre que quan parlo de forma parlo també del

contingut, i que quan parlo de contingut parlo també de la forma.

Deia que tampoc la poesia és un refugi de la llibertat. Per als temps passats tenim l'invent del cànon, que ho redueix tot a un catàleg determinat. Amb la concentració editorial, les grans superfícies i tot això, cada vegada serà més difícil llegir res que no pertanyi al cànon. I, del costat de la modernitat, existeixen una mena de patrons o models, i tot el que no s'hi adapti baixa immediatament de categoria. Davant d'això només ens queda el recurs de moure'ns per les escletxes.

És clar que una cosa és la llibertat d'escollir una forma o un contingut, i una altra la llibertat d'aquesta forma o d'aquest contingut. L'art, en el món occidental i en els darrers segles, ha anat incorporant graus de llibertat fins a fer-se libèrrim. Per després haver de fer marxa enrere. L'exemple de Schönberg és il·lustratiu. Després d'abolir la relació de les notes entre si, es va veure obligat a inventar-se noves relacions per sortir del cul-de-sac.

En poesia, s'ha alliberat el vers de la cotilla que li havien posat els nostres clàssics. Vers lliure, sentit lliure. Dir coses que no vulguin dir exactament res: aquestes són les que tindran més interpretacions. I després, inevitablement, recular: tornar a estructurar els versos, d'alguna manera. Perquè després de la llibertat ja no ve res: el silenci. L'única solució no silenciosa, encara que això sigui un engany, s'obté per la recomposició del sentit i de la forma.

La situació és una mica angoixant: volem fer coses noves, i no hi ha més remei que mirar enrere: retorn als grecs, o a Hölderlin (que també és un retorn als grecs), o a Sant Joan de la Creu, o a Boris Vian, o al Rector de Vallfogona, o a on vulguem. Això sí, amb el bagatge, o el llast, de tot el que ha passat després. Això ens aboca a l'esquizofrènia. L'esquizofrènia del nou.

El vers lliure, o prosa retallada. El que distingeix el vers de la prosa és un joc verbal més acusat. En una excursió amb un escocès per les muntanyes dels Highlands, l'home em va treure de sobte un escudellòmetre i es va posar a escalfar una llauna sota la pluja. Quan vaig manifestar la meva sorpresa, em va dir que, si no menjàvem res de calent, *we miss half of the fun*. Si els únics versos que fem són prosa retallada --durant anys aquests han estat els únics versos admesos per la modernitat--, crec també que *we miss half of the fun*. Tot i que jo també escric en prosa retallada si s'escau, i reconec que hi ha poemes magnífics escrits així. Però la tendència serà la d'aprofitar, al contrari, tot el que puguem dels metres antics i de les constriccions clàssiques i inventar-ne de noves: sextines revesses, anagrames, tota la panòpia de la versificació i de l'enigmística. És una paradoxa: per la constricció cap a la llibertat. Visca les cadenes!

Respecte del contingut, ens movem en el terreny dels malentesos. Es comença per negar el pa i la sal a tota una colla de textos i d'autors, a mirar-los per sobre l'espatlla, a posar-los adjectius: "poesia dialectal", "poesia popular", "poesia eròtica", "poesia rància", "poesia infantil". En el fons s'està posant

sota sospita tota la poesia. Fins l'obra més quintaessenciada podria ser que no fos poesia. Salvador Espriu es considerava oficialment un "aprenent de poeta", i subtitulava les seves obres completes amb el lema, molt goethià, d'"Anys d'aprenentatge". La poesia queda reduïda a poc més que un ideal inabastable.

A l'extrem contrari, considerem poesia tot allò que decidim que és poesia. Si canviem el títol de la guia telefònica i li posem *Poema de la guia telefònica*, ja tenim un poema (i bastant llarg, per cert). La paraula "poema" comença a aparèixer dintre dels propis poemes: "aquest poema", "aquell poema", "això és un poema". Jo he acabat desenvolupant una profunda aversió a la paraula "poema". Només tolero, si de cas, l'expressió "això és tot un poema". Val més no parlar-ne tant i acabar d'admetre que tot és matèria poètica, des del pipí i la caca fins als daurats raigs de sol que il·luminen els serrats.

El que queda en una posició una mica desairada són els anomenats "poemes en prosa". Des del moment que no hi ha res que els distingeixi objectivament de les "proses en prosa", només tenen el recurs de proclamar, de forma tàcita o explícita, que "això és un poema".

En la situació actual d'acaballes de tot, i ara que, com hem vist, tot s'hi val, és quan la riallada pot fer valer els seus drets. Jo, almenys, la reivindico per a aquesta poesia de les escletxes. La riallada, suposant que encara tinguem forces per fer-la, és la mesura de totes les coses. És la clau que ens obre el pas a la realitat. Tot i que, qui vulgui, pot posar-se transcendent: no hem quedat que s'hi valia tot? Cadascú

que escrigui segons li dicti la seva neurosi. Perquè és evident que, en la situació actual, només una neurosi, si no alguna cosa de pitjor, pot incitar a escriure poesia. I la gran abundància de poetes a Catalunya no diu res a favor de la nostra salut mental col·lectiva. Això, tanmateix, fa simpàtic el país. Però no ens estalviarà, com a ningú, el silenci. El silenci dels finals.

És un abisme de silenci el que ens espera. Així ha sorgit, o s'ha desenvolupat, una "poesia del silenci". És una poesia molt cenyida, molt concentrada, feta amb poques paraules entre les quals abunda, precisament, el mot "silenci". Molt notable, però que explicita constantment la seva contradicció. Portada al límit, aquesta poesia es desfà en el propi silenci, en l'absència de discurs, en la negació de la poesia mateixa. Tendeix al llibre en blanc.

Jo cada vegada em decanto més cap a l'extrem contrari. Cap a la poesia de la verborrea, de la incontinença verbal. Que també desemboca en el silenci, en el silenci per excés, en el llibre en negre. Dir-ho tot és el mateix que no dir res. L'únic avantatge és que els lectors, si han comprat el llibre, no se senten tan estafats. Els pocs lectors que el compren, perquè la majoria, quan veuen que el llibre és en vers, cuiten a tornar-lo a deixar al prestatge. I no hi ha res a dir: ni ells estan obligats a llegir-lo, ni nosaltres a escriure'l. El llibre escrit però no llegit és una altra forma de silenci. I el silenci, la fi natural de tota evolució. Escriure per no ser llegit és una forma de la modernitat.

Em pregunto si tot plegat mereix que li dediquem tants esforços d'anàlisi. He llegit a Jakobson que, segons una certa teoria antropològica, el llenguatge va néixer amb una finalitat molt precisa: la de transmetre la prohibició de l'incest. Es veu que els caps més preclars de l'espècie humana van observar que el mestissatge aportava certs avantatges. I, per transmetre aquesta prohibició, no en van tenir prou amb el rudimentari llenguatge animal. Després han vingut la Bíblia, la Divina Comèdia i tot això. Però jo em pregunto si en el nostre discurs, i en el nostre silenci, si en el fons del nostre retorn a les expressions i literatures passades, si en tot el que diem, en definitiva, no hi ha, d'una manera amagada, un retorn també a aquell discurs primordial. Si és que fem alguna cosa més que repetir constantment, sense saber-ho, de mil maneres diferents, només aquella cantarella, "mama no, mama no", dels nostres avantpassats.